

ภาวะผู้นำทางศิลปศึกษา

LEADERSHIP IN ART EDUCATION

กรกฎ แพทย์หลักฟ้า¹
Korakot Phaetlakfa

บทคัดย่อ

องค์กรทางศิลปศึกษาเป็นองค์กรที่ต้องอาศัยผู้นำที่มีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำพาผู้คนและองค์กรฝ่าวิกฤตให้รอดพ้นไปได้ โดยไม่ยึดติดหรือจมอยู่กับความคิดความเชื่อและวิธีการบริหารจัดการที่เป็นความเคยชินในอดีต ในบทความนี้หมายถึงผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำที่เข้าใจและเข้าถึงการเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิกฤตทางศิลปศึกษาซึ่งได้แก่กลุ่มผู้บริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษา วิกฤตทางศิลปศึกษาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและหลากหลายของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันผนวกกับความเชื่อผิดๆของคนที่อยู่ในแวดวงศิลปศึกษาหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิกฤตทางศิลปศึกษานั้นเกิดขึ้นทั้งในด้านการบริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษาและวิกฤตทางด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปศึกษา ซึ่งวิกฤตต่างๆเหล่านี้ต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำพาผู้คนและองค์กรขับเคลื่อนฝ่าวิกฤตให้รอดพ้นไปได้อย่างยั่งยืน ผู้นำทางศิลปศึกษาที่กล่าวถึงนี้ไม่จำเป็นจะต้องมีตำแหน่งสูงสุดขององค์กรเสมอไป แต่อาจหมายถึงผู้ที่อยู่ตรงกลางขององค์กรทุกคน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ หัวหน้าหมวดวิชา หัวหน้าสาขาวิชา หรือครูผู้สอนศิลปศึกษาทุกคน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; ศิลปศึกษา

Abstract

Art education organization needs the leader possessing leadership in management and showing broad vision who can lead others and organization to successfully overcome crisis without clinging on or being stuck with usual belief and routine administration method. This article specifically refers to such leader who is well aware of and willing to explore into such challenges seen as crisis in art education which include those organization executives. Crisis in art education has rooted from swift and diversified changes in Thai and global society. It has been exacerbated with fault belief of those working in the field of art education or other relevant personnel. Art education crises can be seen either in the management of art education organization or in learning management in art education. These crises need such broad-vision leader who can lead his co-worker and the organization to survive the crises sustainably. Such person is not necessarily or always required to be in the top position of that organization but it can be such in the center of the organization surrounded by several people e.g. head of program, head of division or art education instructor.

Keyword: Leadership, Art Education

¹นักวิชาการอิสระ

1. บทนำ

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ในแวดวงศิลปศึกษา ของสังคมไทยจะพบว่า การบริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษายังตั้งอยู่บนฐานความเชื่อที่ผิดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าความเชื่อนั้นเป็นความเชื่อของกลุ่มคนในระดับผู้นำซึ่งส่งผลกระทบต่อแวดวงศิลปศึกษาอย่างกว้างขวาง ดังนั้นผู้นำจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพิจารณา โดยผู้นำที่ผู้เขียนกล่าวถึงนี้หมายถึงผู้นำทั้งด้านการบริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษารวมถึงครูศิลปศึกษาที่มีภาวะความเป็นผู้นำด้วยคุณลักษณะของผู้นำดังกล่าวต้องมีความทันสมัย มีวิสัยทัศน์เข้าใจความแตกต่างของบุคคลและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมในบริบทต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลก มีความรู้ความเข้าใจในปัญหาต่างๆ ทางศิลปศึกษา ซึ่งเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและสังคม ศิลปศึกษาเป็นศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมและวัฒนธรรมทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น และระดับสากล เมื่อสังคมโลกเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อแวดวงศิลปศึกษาที่ต้องเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกันและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวผู้นำทางศิลปศึกษา ทั้งผู้นำทางด้านบริหารจัดการองค์กร และครูศิลปศึกษา ที่มีภาวะผู้นำจะต้อง เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำพาผู้คนและองค์กรให้ผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาต่างๆ หรือวิกฤติทางศิลปศึกษาไปให้ได้ บทความนี้ผู้เขียนเขียนขึ้นเพื่อที่ต้องการเสนอแนะคำตอบที่มีความรอบคอบ เป็นเหตุเป็นผล เป็นคำตอบที่มาจากมุมมองหลายมิติ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและเหมาะสมและเพื่อการแก้ปัญหาศิลปศึกษาเชิงระบบอย่างยั่งยืน

การบริหารจัดการองค์กรเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่สำคัญยิ่ง ที่จะต้องอาศัยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล มีภาวะผู้นำที่สามารถนำองค์กรให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพท่ามกลางสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นเส้นตรง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อน มีความผกผันยากแก่การคาดเดาถึงอนาคต

ผู้นำที่ดีจะต้องนำองค์กรผ่านความเปลี่ยนแปลงที่ยากลำบากเพื่ออนาคตที่ดีกว่า แต่ปัญหาก็คือสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบันรวดเร็วและซับซ้อนมาก ยากแก่การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาองค์กรไปสู่อนาคต ดังที่ วิทยากร เชียงกุล (2537: คำนำ) ได้กล่าวเอาไว้ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตหรือศตวรรษที่ 21 ที่กำลังวิ่งใกล้เข้ามาทุกขณะจิตว่า

“อนาคตไม่ได้เพียงแค่เข้ามาหาเราทีละวัน ทีละแบบการใช้ชีวิตประจำวันไปเรื่อยๆ เท่านั้น อนาคตกำลังเข้ามาหาอย่างจุใจ อย่างพลิกผัน อย่างรวดเร็วและอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาไม่มีการหยุดพักหายใจ การเปลี่ยนแปลงชนิดปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี โดยเฉพาะการสื่อสารโทรคมนาคมเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมของโลกที่มีผลกระทบถึงสังคมไทยและทุกประเทศอย่างรุนแรง ครอบคลุมและรวดเร็วในอัตราวิถึคุณอย่างไม่เคยเกิดมาก่อนหรือยากที่จะเปรียบเทียบได้กับการเปลี่ยนแปลงที่ช้ากว่าในทศวรรษก่อนๆ นั้น”

ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าวองค์กรจึงต้องการผู้นำที่มีภาวะความเป็นผู้นำที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก แต่ปัญหาของสังคมไทยก็คือการขาดผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และภาวะ

ผู้นำที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงหรือที่เรียกว่าผู้นำการเปลี่ยนแปลงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งสาเหตุสำคัญของปัญหาอย่างหนึ่งก็คือ การตีความของสังคมเกี่ยวกับภาวะผู้นำมักตีความและให้การยอมรับกับผู้นำของสังคมว่าจะต้องเป็นผู้นำในลักษณะที่เป็นผู้นำวีรบุรุษ วีรบุรุษ ดังกล่าวนี้นี้หมายถึง ผู้ที่ได้รับการสืบทอดความเป็นผู้นำมาจากบรรพบุรุษ หรือมิฉะนั้นก็หมายถึงผู้นำที่มีพรสวรรค์ มีลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่น ด้วยสภาพดังกล่าวนี้นี้ ความเป็นผู้นำมักจะเป็นศูนย์กลางของการใช้อำนาจหรือเป็นผู้นำอำนาจนิยม มากกว่าความเป็นผู้นำที่เชื่อมโยงประสานความคิดที่แตกต่างหลากหลายเข้าด้วยกันเพื่อสร้างสรรค์แนวทางการแก้ปัญหาขององค์กรด้วยรูปแบบหรือแนวความคิดใหม่ๆ

2. เนื้อหา

ผู้นำในยุคปัจจุบันจึงต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ยึดติดอยู่กับกระบวนการทัศน์เดิมเพื่อที่จะสามารถแก้ปัญหาขององค์กรและพัฒนางานองค์กรท่ามกลางสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การแก้ปัญหาและการพัฒนางานองค์กรเป็นเรื่องที่ยากลำบากและมีความซับซ้อนในตัวของมันเองอยู่แล้ว แต่ถ้าองค์กรใดที่คนระดับผู้นำขององค์กรขาดจินตภาพ ขาดการมองโลกกว้างไกลหรือขาดวิสัยทัศน์ (Vision) ในการนำองค์กร โดยคิดแต่ผลประโยชน์ระยะสั้นมากกว่าผลประโยชน์ระยะยาวต่อองค์กรหรือใช้ความเคยชินเดิมๆที่เคยแก้ปัญหาได้ในอดีตมาเป็นสิ่งกำหนดปัจจุบันและอนาคต องค์กรนั้นก็จะมีปัญหายุ่งยาก เพราะการแก้ปัญหาขององค์กรท่ามกลางสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความซับซ้อนนี้ไม่ใช่การแก้ปัญหาทางเทคนิคที่ผู้นำจะสามารถบันดาลให้เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยความสามารถเฉพาะตัวของตนแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นส่วนๆไปได้ แต่เป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนาวิสัยทัศน์และผลักดันให้เกิดความหมายร่วมกันของคนในองค์กร ซึ่งความหมายร่วมหรือจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนางานครั้งนี้ จะเป็นแรงกระตุ้นให้องค์กรพัฒนาไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน

การที่ผู้นำจะนำองค์กรให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืน ได้นั้นจะต้องเข้าใจสภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันและจะต้องเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมจากอดีตมาสู่ปัจจุบันเพื่อที่จะทำความเข้าใจกับกระบวนการทัศน์เดิมในการพัฒนางานองค์กรที่เชื่อมโยงกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม แต่การทำความเข้าใจดังกล่าวนี้นี้มิใช่เพื่อการยึดติดอยู่กับอดีต แต่เป็นการศึกษาอดีตเพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้มองเห็นภาพรวมใหญ่ๆมองเห็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันและเข้าใจว่ากำลังเกิดความเปลี่ยนแปลงอะไรขึ้นในโลกและมีความเกี่ยวพันขององค์กรหรือส่งผลกระทบต่อองค์กรอย่างไรบ้าง เพื่อที่จะทำให้อำนาจข้อมูลเกี่ยวกับทิศทางการพัฒนาโดยไม่ติดกับดักของการพัฒนาตามกระบวนการทัศน์เดิม

องค์กรทางศิลปศึกษาเป็นองค์กรที่ต้องอาศัยผู้นำที่มีภาวะผู้นำในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำพาผู้คนและองค์กรฝ่าวิกฤติให้รอดพ้นไปให้ได้โดยไม่ยึดติดหรือจมอยู่กับความคิดความเชื่อและวิธีการบริหารจัดการที่เป็นความเคยชินในอดีต

เมื่อกล่าวถึงผู้นำทางศิลปศึกษา ในบทความนี้หมายถึงผู้ที่มิภาวะความเป็นผู้นำที่เข้าใจและเข้าถึง

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิกฤตทางศิลปศึกษาซึ่งได้แก่กลุ่มผู้บริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษา และกลุ่มที่สองซึ่งจัดว่าเป็นกลุ่มที่สำคัญมาก คือกลุ่มที่อยู่ตรงกลางระหว่างผู้บริหารระดับสูงขององค์กรกับสมาชิกในแวดวงศิลปศึกษา กลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางขององค์กรนี้อาจหมายถึงผู้บริหารระดับกลาง เช่น หัวหน้าหมวดวิชา หัวหน้าภาควิชา หัวหน้าสาขาวิชา หรือมีฉะนั้นก็อาจหมายถึงครูศิลปศึกษาทุกคนที่เป็นผู้ประสานระหว่างผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูงกว่าตน ผู้ที่อยู่ในระดับเดียวกันและผู้ที่อยู่ในระดับรากหญ้าเพื่อขับเคลื่อนองค์กรและผู้คนในแวดวงศิลปศึกษาหรือองค์ความรู้ทางศิลปศึกษาให้พัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มคนที่อยู่ตรงกลางขององค์กรเหล่านี้เป็นกลุ่มคนหนุ่มมากที่เป็นกำลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ขององค์กรให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ซึ่งถ้ากลุ่มบุคคลเหล่านี้มีความคิดความเชื่อที่ไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน การบริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษาและการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาคงจะประสบความล้มเหลว ไม่สามารถพัฒนาองค์กรให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้ วิกฤตทางศิลปศึกษาที่สำคัญส่วนหนึ่งจึงเกิดจากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของคนเหล่านี้ รวมทั้งความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของผู้ที่เกี่ยวข้องกับแวดวงศิลปศึกษาทุกคนที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพด้านภาวะผู้นำของคนในแวดวงศิลปศึกษาซึ่งมีอยู่หลายประการด้วยกัน

ประการแรก เป็นความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษาในเรื่องที่ว่า เป็นผู้นำไม่ได้ถ้าไม่ได้มีตำแหน่งสูงสุด

ความเชื่อดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลทางลบในการพัฒนาภาวะผู้นำเป็นอย่างมาก เพราะอันที่จริงแล้วการเป็นผู้นำไม่จำเป็นต้องรอให้มีตำแหน่งสูงสุดขององค์กรเสมอไปจึงจะสามารถเป็นผู้นำที่มีประสิทธิผลได้ ความเชื่อดังกล่าวจึงควรเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่ว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้ที่จะสร้างสิ่งดีโดยใช้ภาวะผู้นำเป็นสิ่งผลักดันได้ และภาวะผู้นำดังกล่าวยังสามารถส่งอิทธิพลต่อผู้ที่มีตำแหน่งสูงกว่าผู้ที่อยู่ระดับเดียวกันและผู้ที่อยู่ระดับต่ำกว่าเราได้อีกด้วย ถ้าปรับเปลี่ยนความเชื่อไปในลักษณะเช่นนี้ วิกฤตก็จะกลายเป็นโอกาส และจากความเชื่อนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่อยู่ตรงกลางขององค์กรไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารระดับกลางหรือครูผู้สอนศิลปศึกษาทุกคนซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในองค์กรทางศิลปศึกษาของสังคม ซึ่งมีใช่เป็นเบอร์หนึ่งขององค์กรล้วนเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยผลักดันองค์กรฝ่าวิกฤตไปสู่ความสำเร็จได้

ประการที่สอง ได้แก่ ความเชื่อที่ผิดเรื่องจุดหมายของสมาชิกในองค์กรศิลปศึกษา ปัจจุบันยังคงมีความคิดว่ารอเอาไว้ให้เป็นหัวหน้าสูงสุดเสียก่อนแล้วจึงค่อยเรียนรู้ที่จะเป็นผู้นำ

ความเชื่อดังกล่าวนี้ทำให้การพัฒนาองค์กรทางศิลปศึกษาขับเคลื่อนช้ามาก ถ้าสมาชิกทุกคนคิดและเชื่อเช่นนี้ก็จะไม่มีใครสนใจที่เรียนรู้ภาวะความเป็นผู้นำไม่มีใครสนใจที่จะเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงของสังคมหรือถึงจะเรียนรู้ได้ก็คงไม่สนใจที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรของตน เพราะคิดว่าไม่เกี่ยวกับตน ไม่ใช่หน้าที่ตน เพราะตนยังไม่ใช่ผู้นำที่มีตำแหน่งที่เป็นทางการ ไม่มีบารมีเพียงพอที่จะขับเคลื่อนองค์กร ซึ่งความเชื่อที่ผิดๆ เช่นนี้ ควรจะถูกปรับเปลี่ยนไปในลักษณะที่ว่าทุกคนเป็นผู้นำได้และทุกคนควรมีส่วนร่วมในการผลักดันหรือขับเคลื่อนองค์กรโดยที่ไม่จำเป็นต้องยึดติดกับตำแหน่งหรือรอให้มีตำแหน่งทางการบริหารเสียก่อน เพราะถ้ารอก็อาจจะพบว่ากว่าจะถึงวันนั้นก็สายเสียแล้ว การมีตำแหน่งบริหารสูงๆจึงอาจมิใช่คำตอบสุดท้าย

ของการมีภาวะความเป็นผู้นำทางศิลปศึกษาเสมอไป

ประการที่สาม ได้แก่ ความเชื่อที่ผิดเรื่องบารมีของผู้นำหรืออิทธิพลเกิดจากตำแหน่งหน้าที่เป็นหลัก

อันที่จริงความเชื่อเช่นนี้มีอยู่มากในสังคมไทยเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าผู้ที่มีตำแหน่งสูงสุดมีอำนาจให้คุณให้โทษต่อสมาชิกขององค์กรได้ ซึ่งอำนาจดังกล่าวมาจากตำแหน่ง และอำนาจดังกล่าวนี้ทำให้การบังคับบัญชาให้สมาชิกทำตามนโยบายมีความเป็นไปได้สูง ถึงแม้จะเป็นบารมีอย่างหนึ่งของผู้นำแต่การทำตามคำสั่งของสมาชิกไม่สามารถเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ว่าผู้นำสามารถสื่อความหมายถึงเป้าหมายขององค์กรไปถึงจิตใจของสมาชิกในองค์กร โดยทำให้สมาชิกขององค์กรเข้าถึงงานของตนด้วยจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรอย่างแท้จริง โดยที่มีได้ถูกบังคับให้กระทำ บารมีดังกล่าวจึงมิใช่บารมีที่มีความยั่งยืน บารมีที่ยั่งยืนของผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูงคือความสามารถในการโน้มน้าวให้คนเกิดจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์กรด้วยใจของพวกเขาเอง นั่นคือบารมีของผู้นำที่ยั่งยืน

ประการที่สี่ ได้แก่ ความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับศักยภาพของความเป็นผู้นำโดยเชื่อว่าเราคงก้าวไปไม่ถึงศักยภาพสูงสุดถ้าไม่ได้เป็นผู้นำสูงสุด

ความเชื่อที่ผิดเช่นนี้ทำให้การพัฒนาองค์กรหยุดชะงักการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ขององค์กรเป็นไปได้ยาก ถ้าสมาชิกที่อยู่ตรงกลางขององค์กรทุกคนคิดเช่นนี้ก็จะไม่เกิดการขับเคลื่อนเกิดการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ไปสู่การปฏิบัติ งานขององค์กรก็จะล้มเหลวหรือถ้าปฏิบัติแปลกแยกจากวิสัยทัศน์องค์กร ก็จะทำให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในการพัฒนาองค์กร ความเชื่อที่ผิดเช่นนี้มักเกิดจากการความคิดที่อยู่ในมุมแคบเฉพาะตน เป็นมุมมองด้านเดียว ขาดความเข้าใจในองค์กรรวม ทำให้ขาดศักยภาพในการคิดเชิงสังเคราะห์ ศักยภาพเป็นเรื่องของตัวคนที่ต้องถูกพัฒนาโดยการเรียนรู้จากกลุ่มคนหรือเรียนรู้จากระบบ มิใช่เรื่องเกี่ยวกับตำแหน่งทางการบริหาร ในองค์กรแห่งการเรียนรู้ การมีประสบการณ์ในการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนวิสัยทัศน์องค์กรจึงเป็นภาวะผู้นำที่สำคัญมากกว่าการมีตำแหน่งทางการบริหารจัดการที่ปราศจากประสบการณ์หรือศักยภาพในการเรียนรู้และการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์องค์กรโดยการเรียนรู้

ประการที่ห้า เป็นความเชื่อที่ผิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ทางศิลปศึกษา ได้แก่ ความเชื่อที่ว่าใครๆ ก็สามารถเป็นครูศิลปะได้ แม้ว่าคนนั้นจะไม่มีความรู้ทางด้านจัดการเรียนการสอนศิลปะเลยก็ตาม

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในประเด็นนี้ก่อให้เกิดปัญหาครูศิลปศึกษาขาดภาวะผู้นำทางการสอนศิลปะครูที่ขาดความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนศิลปะ และครูที่มักใช้ตัวตนของตนเองเป็นที่ตั้งในการจัดการเรียนการสอนหรือที่เรียกว่า วิธีคิดแบบตนเองเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะส่งผลเสียต่อพัฒนาการด้านการเรียนรู้ศิลปะและพัฒนาการของเด็กตามมา

เทวี ประสาท (2546: 137-141) กล่าวว่าครูศิลปะจากอาศรมเสวาคราม กล่าวถึงคำว่า การสอนศิลปะตามแนวคิดของครูในวัฒนธรรมอินเดียว่า

“แท้จริงแล้วไม่มีแนวความคิดที่จัดว่าเป็นการสอนอยู่ในวัฒนธรรมอินเดียเลย สุนทรพจน์ที่วิโนภา

ภว แสดงแก่ครูและนักการศึกษาทั่วประเทศ ที่มาประชุมกันครั้งยิ่งใหญ่ นั่น ท่านได้กล่าวว่า “การค้นพบคำว่าสอนนี้แสดงให้เห็นถึงสภาพจิตใจที่มีมาแต่โบราณของชาวอินเดีย คำว่าสอนนี้ไม่เคยมีปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญทั้งสิบสี่ภาษาที่เคยมีการร่างกันขึ้นมาก่อนเลย แต่มีคำที่หมายถึงเรียนปรากฏอยู่ไม่มีคำกริยาที่มีความหมายเทียบเท่าคำว่าสอนในภาษาสันสกฤตหรือภาษาอินเดียอื่นเลย ในภาษาอังกฤษ ฝ่ายหนึ่งเรียน และอีกฝ่ายหนึ่งสอน ทั้งสองคำเป็นกริยาที่เป็นอิสระจากกัน” วิโนภา ภว กล่าวต่อไปว่า “มันเป็นวิธีคิดแบบมีตัวตนเป็นศูนย์กลางของครูที่คิดว่าเขาสามารถสอนคนอื่นได้ ตราบใดที่เราแย้งยกย่องความโอหังนี้ เราย่อมไม่มีวันจะเข้าใจแก่นแท้ของการศึกษาเลย”

อย่างไรก็ตามเราไม่ต้องการถกเถียงเรื่องภาระหน้าที่ของครูหรือของครูสอนศิลปะตามทัศนะของศรี อรพินโท กฎข้อแรกของการสอนที่แท้จริงคือไม่มีอะไรที่สอนกันได้ แต่ ศรี อรพินโท ได้บรรยายทัศนะที่ท่านมีเกี่ยวกับครูไว้ว่า “ครูไม่ใช่ผู้ให้คำสอนหรือผู้เป็นนายงาน หากเป็นผู้ช่วยและผู้ชี้แนะแนวทาง หน้าที่ของครูคือให้คำแนะนำ ไม่ใช่ยึดเยียด...” เป็นเรื่องง่ายที่จะสอน แต่ภาระหน้าที่ของครูประเภทที่อยู่ในใจเรานั้นยาก เพื่อให้เห็นว่าภาระการสอนนั้นยากแค้นเพียงใด ข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างของแม่ให้ฟัง มีแม่ประเภทหนึ่งที่ไม่ยอมให้ลูกๆ เชียดเข้าไปใกล้อันตรายใดๆ ทั้งสิ้น ถ้าเธออยู่หน้าเตาไฟเธอจะไม่ยอมให้ลูกเข้าไปในครัว ข้าพเจ้าเคยเห็นแม่หลายคนขังลูกไว้ในเตียงที่มีขอบกั้นหรือที่เรียกว่าคอกเด็กเล่น ขณะที่ตนกำลังเข้าครัว เพื่อให้ลูกพ้นจากอันตรายแล้ว แม่ก็ต้องกังวลเรื่องความปลอดภัยของลูกอีก

แม่อีกประเภทที่ไม่ยอมขังลูกหรือจับลูกมัดไว้มุมหนึ่งแต่จะปล่อยให้วิ่งเล่นหรือคลานไปมาได้เต็มที่ ขณะเดียวกันก็จะคอยมองชนิดไม่คลาดสายตา แม่ประเภทนี้อาจยอมกระทั่งให้ลูกเข้าไปใกล้ไฟ แต่จะคอยระวังถ้าลูกเริ่มจะเล่นกับไฟหรือเข้าไปใกล้เกินไป เธอจะไม่ห้ามลูก ถ้าเขาอยากลองสัมผัสกับไอร้อนจากเตา แต่จะคอยระวังไม่ให้ลูกถูกไฟไหม้

สิ่งที่แม่ประเภทที่สองทำนี้ยากมาก เพราะเธอจะจดจ่อกับการปรุงอาหารได้ไม่เต็มที่เท่ากับแม่ประเภทแรก เป็นไปไม่ได้เลยที่เธอจะลืมนึกถึงลูกไปบ้างแม้ชั่วอึดใจ จะมีเรื่องสำคัญสองเรื่องที่ครอบงำความคิดของเธออยู่ เรื่องแรกคือ เธอจะต้องไม่กักบริเวณลูก แม้เพียงช่วงเวลาสั้นๆ และไม่ควรกีดกันเขาจากประสบการณ์ที่จะได้สัมผัสกับอิสรภาพ กับเรื่องที่สองที่เด็กควรมีโอกาสได้เปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ เสมอ ขณะเดียวกันก็ได้รับการปกป้องจากภัยอันตรายทั้งปวง ประเด็นก็คือ เด็กไม่ควรถูกปิดกั้นโอกาสที่จะได้ทำความเข้าใจกับสิ่งที่อันตรายที่ละน้อย เด็กต้องได้เรียนรู้ว่าอะไรคืออันตรายและมันน่าจะเกิดขึ้นที่ไหน หมายความว่าแม่ประเภทนี้จะต้องเป็นครูที่ดีที่สามารถยอมให้ลูกได้มีประสบการณ์บ้างในบรรยากาศที่มีอิสรภาพแม้จะเป็นเรื่องพื้นๆ

ภาระหน้าที่ของครูก็คล้ายกับของแม่ประเภทที่สองในหลายๆ ด้าน ไม่ถือว่าคนที่เดินเข้าไปในห้องเรียน อ่านบทกวีให้เด็กฟังหรือสอนบวกลบเลขนิดๆ น้อยๆ แล้วพยายามเร่งรัดให้เด็กจำทั้งหมดจนขึ้นใจนั้นเป็นครูที่ดีได้ ทุกอย่างที่ดีๆ ที่ครูทำไม่เกี่ยวกับบุคลิกภาพของเด็กแต่เดี๋ยวนั้น มันเป็นงานจำใจและไม่เกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาของเด็กเลย เมื่อครูประเภทที่ว่าเดินเข้าไปในชั้นเรียน เด็กจะรู้สึกว่ามีใครที่เอาภาระหนักอึ้งมาใส่หัวเขามาแล้ว ครูแบบนี้ไม่มีวันจะทำให้การเรียนเป็นประสบการณ์อันรื่นรมย์ได้เลย

ตรงข้าม ครูที่ดี คือคนที่ไม่วางมาตรฐานใหญ่โตและมีสีหน้าท่าทางที่ชวนให้เด็กรู้สึกอบอุ่นใจ รู้สึกว่าครูของเขามีความรู้ตั้งมากมายจะมอบให้และเป็นคนที่เขาจะเขาพบได้โดยปราศจากความกลัวหรือความลี้ลับครูประเภทนี้ไม่ได้สอน ไม่ได้ร่ำคำบรรยายหรือเทศนายาวเหยียด แต่นักเรียนก็ได้ประโยชน์มากมายจากเขาในกระบวนการของการเรียนรู้ ข้าพเจ้าเคยเห็นครูที่วางตัวอย่างระมัดระวัง เพื่อให้แน่ใจว่าเด็กจะไม่รู้สึกเกร็งกับความเป็นครูของเขาจนเกินไปทั้งยังระวังในส่วนของบทบาทหน้าที่ของตนที่มรดกกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก ความระมัดระวังนี้มีมากเกินไปจนเมื่อเด็กถูกถามว่าครูของพวกเขาสอนอะไร เด็กบางคนก็อาจตอบว่า “ครูไม่ได้สอนอะไรเราเลย” แต่พวกเขาก็ยังดีใจครูคนนั้นมากๆ บางครั้งถึงกับอยู่ใต้โอวาทอย่างเต็มอกเต็มใจ

“อะไรคือเคล็ดลับของความสำเร็จของครูประเภทนั้น? ประการที่หนึ่ง ครูที่ดีต้องทำทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ขึ้น บรรยากาศของการเรียนรู้คือครูที่ดีที่สุด และควรเป็นบรรยากาศที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ ประการที่สอง ครูที่ดีต้องเข้าใจเด็ก รู้ความต้องการที่แท้จริงของวัยของเด็กและเด็กแต่ละคนในชั้นเรียน ครูที่ดีต้องปฏิบัติต่อเด็กทุกคน ในฐานะของปัจเจกที่มีบุคลิกภาพต่างกันและเคารพในสิ่งที่เขาเป็น การรู้จักเด็กทำให้ครูได้เรียนรู้จิตใจของเด็ก และสามารถเข้าถึงแก่นแท้ของจิตใจของเขา บ่อยครั้งที่ตำราช่วยได้ แต่นั่นไม่ใช่สิ่งสำคัญที่สุด ตำรามีประโยชน์สำหรับคนที่แสวงหาความรู้จากประสบการณ์ของตัวเอง

ประการที่สาม ซึ่งอาจเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ มันเป็นความสัมพันธ์ที่ไปไกลกว่าความสัมพันธ์ในชั้นเรียนแบบเป็นทางการมากเกินไป มักเป็นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ที่เข้าถึงคนที่อยู่บนหนทางแห่งการเข้าถึงความจริง ความสัมพันธ์ที่ว่านี้ไม่มีพิธีรีตองในทางปฏิบัติเลย ทั้งครูและศิษย์ต่างเป็นมนุษย์สองคน และความสัมพันธ์ของเขาแสดงถึงการมาพบกันที่มีคุณค่าระหว่างคนสองคน

อย่างที่ได้เห็นแล้วว่ากิจกรรมสร้างสรรค์จะกระตุ้นให้บุคลิกภาพของเด็กเติบโตขึ้นแบบเป็นองค์รวม และกระบวนการที่เข้ามาเกี่ยวข้องจะพัฒนาให้เกิดทัศนคติที่เฝ้ามองความจริง แต่ถึงแม้กิจกรรมสร้างสรรค์เหล่านั้นจะมีปัจจัยด้านบวกหลายอย่างก็ตัวย้ำว่ากิจกรรมสร้างสรรค์อย่างเดียวไม่พอที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างครูและศิษย์ ที่จำเป็นสำหรับการบรรลุผลสำเร็จด้านในของผู้เกี่ยวข้อง มันเป็นความสัมพันธ์ระหว่างการให้กับการรับ ซึ่งไม่ใช้การเห็นแก่ตัวหรือความติดใจพอใจแบบขาดๆ แต่เป็นเรื่องของจิตวิญญาณของการอยู่ร่วมกันและความห่วงใยซึ่งกันและกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างครูและศิษย์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนสองฝ่าย ครูไม่ได้เป็นผู้ให้เพียงฝ่ายเดียวตลอดเวลาทั้งสองฝ่ายต้องหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณของการแลกเปลี่ยนอย่างไม่หยุดนิ่งรพินทรนาถสฐาปกร (2546) เขียนว่า “หัวใจของครูจะได้รับทุกขณะของชีวิตอย่างต่อเนื่องและนั่นคือเหตุผลว่าทำไมเขาเองจึงเป็นผู้ให้อย่างเต็มเปี่ยมตลอดเวลาเขาได้พบข้อพิสูจน์ในสิ่งจะและความสัจยี่ข้อของเขาจากกระบวนการของการให้และจากความเบิกบานใจที่เขาได้รับ”

การถ่ายทอดประสบการณ์ด้านศิลปะจะประสบความสำเร็จและมีชีวิตมากขึ้น ถ้าครูควรปฏิบัติต่อศิษย์ในฐานะศิลปิน “ไม่ใช่แค่เด็กนักเรียน ตรงข้าม ถ้าครูสัมพันธ์กับศิษย์เหมือนเขาเป็น

เพื่อนศิลปินคนหนึ่งเขาก็พบว่าความสัมพันธ์นั้นประสบความสำเร็จมากขึ้นไปอีก พลวัตนี้เองที่
ในที่สุดที่จะให้เด็กเกิดทัศนคติที่ทำให้เขาเป็นสมาชิกที่แข็งขันของชุมชน สรุปว่าการศึกษาระบบ
ความสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อแสดงบทบาทสองอย่างนี้ คือ มีเนื้อหาในเชิงสร้างสรรค์และมีความสัมพันธ์
อย่างทีกล่าวมา”

จากความเห็นของเทวี ประสาทเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีซึ่งรวมถึงครูศิลปศึกษาที่ดี เป็นความ
คิดที่ตอกย้ำให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นว่า ความเชื่อเรื่องใครๆก็สามารถเป็นครูศิลปะได้ เป็นความเข้าใจที่ผิด
อย่างมหันต์ เพราะครูศิลปะที่ดีต้องเป็นผู้ฟังที่เข้าใจกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างดี ไม่ใช่ใคร
ก็ได้ที่จะมาเป็นครูศิลปะที่ดีได้ ครูศิลปศึกษาที่ดีจะต้องสามารถทำชั้นเรียนให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ที่ดี
สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดกับเด็กได้ ต้องเข้าใจเด็กรู้จักเด็กของตนอย่างแท้จริงและสามารถสื่อความ
หมายกับเด็กสามารถเข้าถึงความรู้ด้วยสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างครูกับเด็ก

ประการที่หก ได้แก่ความเชื่อผิด ๆที่ว่าความรู้ทางศิลปศึกษาจะสอนอะไรก็ได้

ความเชื่อที่ผิดๆเช่นนี้มาจากฐานคิดของครูอำนาจนิยมที่เน้นการบังคับบัญชานักเรียน เนื้อหาความรู้
ของการเรียนการสอนศิลปศึกษาจึงขึ้นอยู่กับครูกำหนดเป็นหลัก ปัญหานี้จะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นถ้าครูผู้
สอนขาดวิสัยทัศน์ในการมองโลกอย่างเท่าทันหรือยึดติดกรอบความคิดใดกรอบความคิดหนึ่งอย่างเป็นเส้น
ตรงโดยไม่เหลือบมองความเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองเลย จึงทำให้เนื้อหาความรู้ที่ครูสอน
ไม่เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมวัฒนธรรม ยิ่งกว่าไปเน้นการที่ครูมีความเชื่อว่าเนื้อหาความ
รู้ที่ถูกต้องจะต้องมาจากส่วนกลางสนองนโยบายของส่วนเป็นหลัก ทำให้แนวความคิดที่ว่าความรู้คือ
ประสบการณ์จริงของผู้เรียนตามวิถีการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียนเองถูกปฏิเสธ ทำให้การเรียนการ
สอนนั้นไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตจริงของผู้เรียน เนื้อหาความรู้ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้กลายเป็นสิ่งที่แปลกแยกวิถีชีวิต
การเรียนเนื้อหาดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่เป็นนามธรรม จับต้องยาก ไม่รื้อให้เด็กอยากให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้
เพราะเป็นเรื่องไกลตัวและไม่มีประโยชน์โดยตรงต่อเด็ก

สดใจ ชันติวรพงศ์ (2548: 136-137) กล่าวถึงความคิดเห็นของ เปาโล แฟร์ (Paulo Faire) เกี่ยวกับการ
การสอนเนื้อหาความรู้โดยไม่คำนึงถึงวิถีชีวิตของเด็กนักเรียนว่า

“ผมขอขยายความว่าการเตรียมตัวเพื่อการสอนไม่อาจเป็นจริงได้ ในบริบทที่คิดกันตามทฤษฎี
โดยไม่สนใจบริบทตามความเป็นจริงอยู่ห่างจากโลกซึ่งเป็นโลกใกล้ตัวนักเรียนและเป็นสิ่งที่พวกเขา
สัมผัสสัมผัสรับรู้อยู่ตลอดเวลา

มีแต่คนคิดว่าสามารถสอนเนื้อหาได้โดยไม่ต้องอ้างอิง และเห็นว่าเนื้อหาที่สอนเป็นอิสระไม่
เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความรู้เดิมของนักเรียนเท่านั้น ที่สามารถแยกทฤษฎีจาก
ประสบการณ์จริงของนักเรียนแต่การกระทำอย่างการขากการเกี่ยวกันเช่นนี้เป็นสิ่งที่รับไม่ได้
สำหรับคนที่ปฏิเสธการแบ่งแยกทฤษฎีกับชีวิตจริง

ยกเว้นการสอนแบบใช้อำนาจนิยมและวิธีบังคับบัญชาเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วการสอน
เนื้อหาไม่อาจกระทำได้อีกกับว่าเนื้อหาเป็นความรู้ที่ตายตัว ที่สามารถยึดเยียดใส่ในจิตสำนึกของ

นักเรียน การสอนการเรียนและการรู้มันไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติอย่างกลไกเช่นนี้เลย

คุณต้องรู้ถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกของนักเรียน รู้ว่าพวกเขาปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้ใด คุณจำเป็นต้องรู้ถึงความใฝ่ฝันของนักเรียน รู้ภาษาที่พวกเขาใช้เพื่อปกป้องตนเองอย่างชำนาญชำนาญ เพื่อตนรอดพ้นจากความก้าวร้าวในโลกที่พวกเขาสังกัดอยู่ คุณต้องรู้ว่าพวกเขาได้เรียนรู้อะไรบ้างนอกโรงเรียนและเรียนรู้อย่างไร”

นอกจากนี้ เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว และ ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ (2545 : 101-103) ยังได้กล่าวถึงความคิดเห็นของเฮเลนา ฮอดจ์ (2545) เกี่ยวกับตัวอย่างของการยึดเยียด เนื้อหาความรู้ให้กับเด็กโดยกระบวนการจัดการเรียนรู้ของคุณครูตามลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตก ที่มุ่งเน้นผลิตซ้ำความรู้ ภายใต้อุดมการณ์การสร้างความรู้ที่เป็นสากล โดยยกตัวอย่างถึงอิทธิพลของการศึกษาแบบตะวันตกที่เข้ามาครอบงำและเปลี่ยนแปลงการศึกษาของชาวลาดักในประเทศอินเดียว่า

“การศึกษาแบบตะวันตกมาถึงหมู่บ้านลาดักใน ทศวรรษ 1970 ปัจจุบันมีโรงเรียนประมาณ 200 แห่ง จากที่สอนกันในท้องถิ่นของอินเดีย ซึ่งก็ลอกมาจากการศึกษาของอังกฤษอีกต่อหนึ่ง แทบไม่มีอะไรที่เกี่ยวข้องกับชาวลาดักเลย ครั้งหนึ่ง ขณะเยี่ยมชั้นเรียนในลีห์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของลาดัก ฉันเห็นภาพวาดในหนังสือเรียนเป็นภาพห้องนอนเด็กซึ่งควรจะอยู่ที่ลอนดอนหรือ นิวยอร์ก ในภาพมีกองผ้าเช็ดหน้าที่พับไว้เรียบร้อยวางอยู่บนเตียงที่มีเสาสี่ด้าน และมีข้อความสอนว่าอะไรที่ควรเก็บไว้ในลิ้นชักใด ตำราเรียนอื่นๆ อีกมากมายก็ไร้สาระและไม่เหมาะสมพอๆกัน ในการบ้านของชั้นเรียนหนึ่ง นักเรียนต้องคำนวณหาค่ามุมระหว่างหอเอนปิซากับพื้นดิน อีกครั้งหนึ่งพบว่าพวกเขา กำลังพยายามอย่างเต็มที่เพื่อแปลภาษาอังกฤษ ทักษะส่วนใหญ่ที่เรียนในโรงเรียนไม่มีทางเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อเด็กชาวลาดัก โดยเนื้อหาแล้ว พวกเขาได้เรียนตามหลักสูตรแต่ด้อยกว่าตามระบบการศึกษาซึ่งเหมาะกับเด็กที่นิวยอร์ก ปารีส หรือเบอร์ลิน พวกเขาเรียนรู้จากตำราที่เขียนโดยคนซึ่งไม่เคยเหยียบแผ่นดินลาดัก คนซึ่งไม่รู้จะอะไรเลยเกี่ยวกับการปลูกข้าวบาร์เลย์ที่ระดับสูง 12,000 ฟุต หรือการสร้างบ้านด้วยอิฐตากแห้ง”

ตัวอย่างนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความรู้ที่ครูควรจะสอนเด็กนั้นไม่ใช่ความรู้จะอะไรก็ได้แต่ควรเป็นความรู้ที่มีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของผู้เรียนท่ามกลางสภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างซับซ้อนและหลากหลายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเนื้อหาความรู้ทางศิลปศึกษา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มิใช่ศาสตร์ที่มีองค์ความรู้ตายตัว จึงต้องมีกาเปลี่ยนแปลงอย่างมีดุลยภาพระหว่างความเป็นสากลและการมีอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเช่นเดียวกับศาสตร์อื่นๆ

ประการที่เจ็ด ได้แก่ความเชื่อที่ว่าศิลปศึกษาไม่ต่างจากงานที่เน้นการผลิตผลงานมากกว่ากระบวนการเรียนรู้

ความเชื่อที่ผิดดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องจุดมุ่งหมายของการสอนศิลปศึกษา ซึ่งปัจจุบันยังมีความเข้าใจผิดๆว่า จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนการสอนทางศิลปศึกษาก็เพื่อ สร้างผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะทางด้านศิลปะแขนงต่างๆ ซึ่งผู้ชำนาญเฉพาะทางเหล่านี้จะต้องมีทักษะฝีมือเชิงช่างเป็นประจักษ์ชัดเจน และ

มีความสำคัญเหนือกว่าการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน และสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการสร้างศิลปะนิสัยให้เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียนโดยทั่วไปรวมถึงความเชื่อที่ผิดๆที่ว่า การเน้นทักษะเชิงช่างมีความสำคัญกว่าการเน้นพัฒนาการด้านต่างๆของเด็ก เช่น การพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และสุนทรียภาพ จอห์น เลน (สไตล ชันดิวิรพงษ์, 2548 : 77-78) กล่าวถึงการตั้งเป้าหมายทางการศึกษาที่เน้นการผลิตผลงาน (Product) มากกว่าการใช้กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) นี้เป็นผลพวงที่เกิดมาจากการเน้นการพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายและกระบวนการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนดังนี้

ระบบอุตสาหกรรมที่เพิ่งสถาปนาขึ้นมาใหม่ จึงได้รับการสนับสนุนโดยกองกำลังทหารราบที่ได้รับภารกิจคำนวณตัวเลข ฝึกการเขียน การบริหารโรงงาน และฝึกกระบวนการสื่อสารเป็นกำลังหลัก ทุกวันนี้เป้าหมายของ “การศึกษา” ก็แทบจะยังเหมือนเดิม การศึกษาเป็นการให้ความรู้ที่ปัจเจกบุคคลทั้งหญิงชายจำเป็นต้องมี เพื่อจะได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในอารยธรรมอุตสาหกรรม หล่อหลอมลักษณะและนิสัยใจคอของเขาเหล่านั้นตามที่อุตสาหกรรมต้องการ คือต้องทะเยอทะยาน ชอบการแข่งขัน แต่ต้องรู้จักร่วมมือกับผู้อื่นในระดับหนึ่ง ดังที่ อิริค ฟรอมม์ (Erich Fromm) ชี้ว่า “เป็นมิตร แต่ไม่ผูกพันกับผู้ใดหรือสิ่งใด”

ทว่าหลาย ๆ ปีในโรงเรียนก็พอจะมีประโยชน์อยู่บ้างอย่างไม่มีข้อกังขา ถ้าเราโชคดี ผมเองไม่ชอบโรงเรียนที่ต้องไปเรียนหนังสือ แต่ที่โรงเรียนมีครู มีครูศิลปะ ที่ได้เปิดตาผมให้ได้เห็นโลกแห่งความงาม ไม่อย่างนั้นแล้วผมก็คงไม่มีโอกาสได้พบสิ่งเหล่านี้

แน่นอน ประสบการณ์อย่างนี้ไม่ได้เกิดแก่ผมคนเดียว มีครูดีๆ มีโรงเรียนดีๆ มากมายที่ได้ผดุงความแข็งแกร่งและคุณค่าที่งดงาม แต่ระบบการศึกษาของรัฐนั้นไม่ได้ถูกออกแบบเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ แต่ถูกออกแบบเพื่อลดทอนความคิดที่เป็นไปในทางวิพากษ์วิจารณ์ (ซึ่งสวนทางกับไฉน “การศึกษา”) การมุ่งมั่นพัฒนาจิตวิญญาณ การผจญภัยไปกับจินตนาการ การประมาณความรุนแรง การคิดฟุ้งตนเองของท้องถิ่น

จากเป้าหมายของการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป การเรียนการสอนศิลปศึกษาจึงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับผลผลิตหรือผลงานศิลปกรรมที่ต้องมุ่งฝึกเด็กนักเรียนให้มีทักษะเชิงช่างฝีมือเพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะ การพัฒนาจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ และการคิดฟุ้งตนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้วยภูมิปัญญาของท้องถิ่น วิธีคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาสำหรับเด็กในองค์รวม กล่าวคือ ถ้ามีความเชื่อที่ตรงกันว่าคนทุกคนมีความแตกต่างกัน ก็ต้องยอมรับว่าความสามารถทางศิลปะของเด็กมีความแตกต่างกันไปด้วย ดังนั้นคนที่มีความสามารถเชิงช่างอาจไม่ใช่คนจำนวนมากในชั้นเรียน

ดังนั้นการเน้นเป้าหมายของศิลปศึกษาไปที่การผลิตช่างหรือเน้นที่ผลงานศิลปะอาจจะทำให้ครูทอดทิ้งผู้เรียนอีกเป็นจำนวนมากที่มีความสามารถแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาในชั้นเด็กเล็ก ซึ่งเด็กในส่วนใหญ่ยังอยู่ในโลกแห่งจินตนาการและมีความคิดสร้างสรรค์สูงแต่

พัฒนาการทางร่างกายยังไม่ถูกพัฒนาการอย่างเต็มศักยภาพ เด็กมองโลกด้วยมุมมองของเด็กไม่ได้มองโลกแบบที่ผู้ใหญ่มอง ส่งผลให้การแสดงออกทางศิลปะแตกต่างกันไปจากผู้ใหญ่ ดังนั้นการตั้งเป้าหมายทางศิลปะศึกษาโดยเน้นผลผลิตหรือผลงานศิลปะตามแบบที่ผู้ใหญ่พึงพอใจหรือการเน้นงานที่มีทักษะฝีมือสูงเป็นด้านหลัก ย่อมก่อให้เกิดการสูญเสียโอกาสในการส่งเสริมพัฒนาการทางศิลปะและพัฒนาการด้านอื่นๆ ที่สำคัญตามวุฒิภาวะของเด็กจำนวนมากไปอย่างน่าเสียดาย

แม้ว่าความสามารถในการแสดงออกทางด้านทักษะฝีมือเชิงช่างจะยังเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และควรมีการส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้และพัฒนา แต่ก็ไม่ควรจะเป็นความสามารถเพียงด้านเดียวที่จะมุ่งเน้น เพราะเด็กที่เรียนรู้ศาสตร์ทางศิลปะศึกษาไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะเติบโตไปเป็นช่าง หรือไปเป็นศิลปินเท่านั้น สิ่งสำคัญมากกว่าคือ การสร้างศิลปะนิสัยและทัศนคติที่ดีต่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะให้เกิดขึ้นกับเด็กทุกคน รวมถึงการใช้วิชาศิลปะศึกษาเป็นสื่อในการส่งเสริมพัฒนาการด้านอื่นๆ ของเด็กด้วยดังที่ อนิตรา พวงสุวรรณ ได้กล่าวถึง (เทวี ประสาท. 2546:35) ได้กล่าวไว้ว่า

“ศิลปินที่เป็นมืออาชีพทุกคนรู้ดีว่าการฝึกอบรม เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการที่จะบรรลุถึงความมีฝีมือระดับหนึ่ง จะมีก็แต่บางคนเท่านั้นที่เป็นการยกเว้น ร่างกายของคนจะจำอ่อนข้ออ่อนสง่างามได้ก็ต่อเมื่อได้รับการฝึกซ้อมมาตั้งแต่เล็กๆ จะเป็นนักขับเพลงที่เสนาะโสตได้ก็จำเป็นต้องมีสุขุมเสียงที่ดี และแม้จะเกิดมาเสียงไม่เพราะก็เป็นไปได้ที่จะฝึกใช้เสียงให้ดีได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ต้องฝึกกันตั้งแต่ยังอายุน้อยๆ เท่านั้น

นี่ไม่ได้หมายความว่า เป้าหมายของการศึกษาศิลปะ เช่น การวาดรูปนั้นต้องทำให้ หรือควรทำให้ทุกคนกลายเป็นศิลปิน นักวาดรูป คนที่มีพรสวรรค์นั้นอยู่ในตนเองหรือคนที่ปากเพียรฝึกฝนต่อไปต่างหากที่มีโอกาสจะไปถึงขั้นที่พวกเขาจะได้รับขนานนามว่าศิลปิน อย่างไรก็ตามเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาศิลปะคือ การปลูกฝังให้พลเมืองทุกคนได้เกิดความรู้สึกและอารมณ์อันไหวต่อธรรมชาติในหลายๆ ด้าน ตลอดจนความสง่างาม ชีวิตประจำวัน หมายความว่าเราศึกษาศิลปะก็เพื่อพัฒนาให้เกิดจิตนิสัยและสติปัญญาที่จะเข้าใจได้ว่าอะไรเป็นสิ่งดีงามที่พึงปรารถนา และอะไรเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ และไม่พึงปรารถนาซึ่งไม่ใช่สำหรับปัจเจกเท่านั้น แต่สำหรับสังคมทั้งหมดโดยรวมด้วย”

เป้าหมายทางศิลปะศึกษาที่ครูศิลปะศึกษามักจะเข้าใจผิดและเป็นปัญหาสืบเนื่องจากการเน้นผลงานสำเร็จที่เป็นทักษะเชิงช่างฝีมือคือ การละเลยความสำคัญของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนดังที่ วิรุณ ตั้งเจริญ (2551:71) ได้ตั้งข้อสังเกตเอาไว้ว่า

“การศึกษาเป็นมรรค หรือ “means” ไม่ใช่ผลหรือ “end” เป็นวิถีของชีวิต ในชุมชนในสังคม การจบการศึกษาในระดับต่างๆ ไม่ใช่ข้อยุติหรือ “ผล” การศึกษาในแต่ละช่วงเป็นเพียงการปรับตัวในแต่ละช่วงเวลา ปรึบความรู้ ความสามารถ ความดีงาม การเป็นผู้ให้ ถ้าการศึกษาไม่เป็นเช่นนั้นก็ไร้ความหมาย การพัฒนาการศึกษาเป็นการพัฒนา”กระบวนการ” (Process) บนความรู้ความสามารถและความดีงามทั้งปวง การปรับหรือกระบวนการเรียนรู้ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ให้

สอดคล้องกับบริบทใหม่ ต่างกับเราต่างกับทุกคนอยู่ทุกช่วงเวลา เราจะสร้างกระบวนการการเรียนรู้ใหม่ให้เขาฉลาด ให้เขาเก่ง ให้เขาเป็นคนดี ให้เขาเป็นผู้ให้ ให้เขามีความสุข ได้อย่างไร

ท่ามกลางความแปรปรวนของโลกและสังคมวันนี้ ครูอาจารย์คงไม่สมควรที่จะต้องเป็นพระเอกนางเอกหน้าห้องเรียน ไม่ใช่เพียงกระบวนการ “Talk and Chalk” อยู่เพียงเท่านั้น และไม่ควรเป็นเพียงครูอาจารย์ที่ “อ่อนความเป็นครู” เพราะอาการ “อ่อนความเป็นครู” กำลังออกงามขึ้นทุกที่

การงอกงามของการ “อ่อนความเป็นครู” ตามของสังเกตของ วิรุณ ตั้งเจริญ ก็คือการละเลยไม่ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจผิดที่ว่า ผลงานสำเร็จมีความสำคัญมากกว่ากระบวนการเรียนรู้ ซึ่งความเชื่อเช่นนั้นนอกจากจะเป็นจุดอ่อนของครูซึ่งขาดภาวะความเป็นผู้นำแล้ว กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามความเชื่อที่ผิดดังกล่าวยังไม่เอื้อต่อการสร้างภาวะผู้นำทางศิลปศึกษาให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนอีกด้วย

กระบวนการเรียนการสอนนี้จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้อื่นทั้งในกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย เป็นการเรียนรู้ในลักษณะของการสร้างสังคมการเรียนรู้ที่มีใช้การเรียนรู้แบบเดิมที่ผู้เรียนเป็นผู้นั่งฟังคำบรรยาย การเรียนการสอนด้วยวิธีนี้ จำเป็นต้องใช้การวิเคราะห์เพื่อสนองแนวทางใหม่ๆ ความสามารถในการสื่อสาร อดทนต่อความกดดัน ความขัดแย้ง และความสามารถในการประยุกต์ประสบการณ์ในชั้นเรียนไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของผู้เรียนเองสิ่งที่สอนในชั้นเรียนนี้จะเกิดขึ้นเองโดยผู้เรียนไม่ว่าจะเป็น ภาษา การจินตนาการ การเปรียบเทียบที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่ง ปัญญาลักษณ์ อุดมเลิศประเสริฐ (2551: 124) กล่าวถึงความคิดเห็นของไฮเฟทซ์ (Heifetz) ที่ได้เสนอขั้นตอนการเรียนรู้โดยการใช้แบบจำลองของขั้นตอนการเกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการดังนี้

ขั้นที่ 1 สติรับรู้ถึงความขัดแย้ง (จากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น)

ในการสัมมนากลุ่มจะต้องเผชิญหน้ากับปัญหา และความขัดแย้งทางความคิด ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการปรับเปลี่ยนทางความคิด ความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้จากการผสมผสานความคิดระหว่างความคิดของตนเองและความคิดของกลุ่ม

ขั้นที่ 2 หยุดคิด

เมื่อความขัดแย้งหรือช่องว่างระหว่างความคิดของตนเอง และความคิดของกลุ่มชัดเจนยิ่งขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเกิดปัญหาที่ต้องขบคิดจากแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มชัดเจนขึ้นก็ต้องมีการวิเคราะห์ความคิดเพื่อปรับความคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเกิดความคิดใหม่ ซึ่งจะต้องอาศัยช่วงเวลาในการหยุดคิด

ขั้นที่ 3 สร้างจินตนาการและความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

จากการหยุดคิดก็จะก้าวไปสู่การคิดออก ซึ่งการคิดออกนี้เป็นขั้นตอนของความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เพราะปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างความคิดของตนเองกับความคิดของกลุ่มได้ถูกปรับประสานจนหาความลงตัวได้ หรือมิฉะนั้นก็อยู่ในขอบเขตจำกัดที่พอรับได้ แนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ถูกถกทอเป็นภาพลักษณ์ใหม่ แนวคิดใหม่ กรอบการทำงานใหม่ หรือทฤษฎีใหม่ๆ

ขั้นที่ 4 การแปลความหมายและการทดสอบ

เมื่อได้ความคิดใหม่ จะต้องนำเสนอความคิดใหม่ต่อประชาคม เพื่อรับการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อจะ
ได้รู้ว่าคุณค่าความคิดใหม่มีจุดอ่อนและจุดเด่นอย่างไร เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เป็นที่ยอมรับของส่วน
รวมมากที่สุด

3. unสรุป

จากการที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า วิกฤตทางศิลปศึกษาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ
หลากหลายของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันผนวกกับความเชื่อผิดๆของคนที่อยู่ในแวดวงศิลปศึกษา
หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งวิกฤตทางศิลปศึกษานั้นเกิดขึ้นทั้งในด้านการบริหารจัดการองค์กรทางศิลปศึกษาและ
วิกฤตทางด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ทางศิลปศึกษาซึ่งวิกฤตต่างๆเหล่านี้ต้องการผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล
มีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำพาผู้คนและองค์กรขับเคลื่อนฝ่าวิกฤตให้รอดพ้นไปได้
อย่างยั่งยืน ผู้นำทางศิลปศึกษาที่กล่าวถึงนี้ไม่จำเป็นจะต้องมีตำแหน่งสูงสุดขององค์กรเสมอไป แต่อาจ
หมายถึงผู้ที่อยู่ตรงกลางขององค์กรทุกคน ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ หัวหน้าหมวดวิชา หัวหน้าสาขาวิชา
หรือครูผู้สอนศิลปศึกษาทุกคน

4. บรรณานุกรม

- ทาคินี และ ลัดดา วิวัฒน์สุ ะเวช (แปล) (2548) จิตแห่งครุ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม.
- เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว และ ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์ (2545) โลกาวัดตนกับชุมชนที่ยั่งยืน กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.
- ประพนธ์ ผาสุขยี่ด(แปล) (2556) เซวาร์ปัญญา กรุงเทพฯ : บริษัท พรีเมียมดี พับลิชชิง.
- ปัญญาลักษณ์ อุดมเลิศประเสริฐ (แปล) (2551) ห้องเรียนผู้นำฮาร์วาร์ด กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แมคกรอ-ฮิล.
- อนินตรา พวงสุวรรณ (แปล) (2546) ศิลปะ รากฐานแห่งการศึกษา กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก กลุ่มนี้ไม่มี
อ้างอิงนามปีในบทความ หากไม่มีอ้างอิงนามปีในบทความขอให้ตัดการรายการนี้ออกจากรายการของ
เอกสารอ้างอิง.
- วิทยากร เขียงกุล. (2537). เพื่อศตวรรษที่ 21 วิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
ที.พี.พรินท์ จำกัด.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2551). ครูศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทกริด ดีไซน์ แอนด์ คอมมูนิเคชันจำกัด. สดใส ชันติวงษ์
(แปล) (2548) พลังความเจียบเปิดพื้นที่สร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.
- _____ (2548) ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.